

Prester og pilegrims- vandring

Lisbeth Mikaelsson

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap,
Universitetet i Bergen
Lisbeth.mikaelsson@ahkr.uib.no

Abstract

In later decades pilgrimage has become a privileged activity in the Norwegian state church in spite of its Lutheran confession and anti-pilgrimage history since the Reformation in 1536/37. This article is concerned with influential clerical pilgrimage actors in the Church and asks what opinions about pilgrimage are expressed by them in public media aimed at people at large and pilgrim enthusiasts. The examination finds that discourse which values pilgrimage as the answer to various challenges in contemporary society is central.

Keywords:

*Pilgrimage growth,
pilgrim priest,
the pilgrim road,
pilgrim identity,
chaïros*

Pilegrimsvekst

Fra og med 1990-tallet har det vært en kontinuerlig vekst i pilegrimsvandring og pilegrimssatsing i Norge. Mange instanser samarbeider om utviklingen: Riksantikvaren, Direktoratet for naturforvaltning, flere departementer, kommuner og fylkeskommuner, ulike foreninger og turistnæringen er inne i bildet sammen med Den norske kirke. Pilegrimssatsingen fra myndighetenes side legger vekt på å få folk til å verdsette kulturminner og bruke dem i utviklingen av lokal identitet og næringsliv, jf. Riksantikvarens brosjyre *Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet* fra (2009:3). Pilegrimsleden til Trondheim er et av Riksantikvarens elleve pilotprosjekter i programmet. Kulturminnefokus og pilegrimsaktiviteter har da også skapt ny interesse for gamle helligsteder. Røldal, Selja og

Stiklestad er tre eksempler på denne utviklingen, hvor Trondheim inntar førerretet. I byen ligger både Nidaros Pilegrimsgård, etablert i 2008, og Nasjonalt Pilegrims-senter, vedtatt i 2011 (www.pilegrim.info). Det er nasjonalhelligdommen Nidarosdomen, gravkirke for kong Olav den hellige, som sikrer Trondheims posisjon. Selv om dagens pilegrimssatsing fremstår som til dels topptung lagidrett, forsikrer både domprost Knut Andresen og pilegrimsprest Arne Bakken at pilegrimsbevegelsen har vokst frem nedenfra. Uten at domkirken var forberedt på det begynte en jevn strøm av pilegrimer å ankomme byen til olsokfeiringen på 1980-tallet (Andresen 2005:129, Vådahl 2007:31).

Kirken avskaffet som kjent valfarten i forbindelse med reformasjonen i 1536/37, og dagens kirkelige pilegrimssatsing er derfor

ingen ubetydelig snuoperasjon. Som bilde på det kristne menneske har imidlertid pilegrimen alltid vært en del av det protestantiske repertoaret, selv om kristenlivet hovedsakelig har holdt til innendørs i kirker, forsamlingslokaler og privathjem. Konkretiseringen av pilegrimsmetaforen er dramatisk: Pilegrimene tar steget ut i det fri, de forflytter seg i skiftende landskaper og utsetter seg for vær og vind og kroppslig slit. Under vandringen skapes det rom for ettertanke og nye impulser, som varierer alt etter om opplegget er en organisert gruppevandring med et fast program, eller en mer improvisert affære. I bokstavelig og overført betydning er pilegrimsferder religion i bevegelse.

Forskjellen på en fottur og en pilegrimsferd er nettopp den religiøse rammen. Pilegrimsrollen er ladet med historiske og metaforiske assosiasjoner av religiøs karakter, det samme gjelder veien og målet. Imidlertid oppnår man hverken syndstilgivelse eller frelse gjennom protestantisk valfart. Det er ikke gitt hva slags religiøst innhold Den norske kirke vil legge i sine pilegrimsaktiviteter. Denne artikkelen presenterer et knippe geistlige nøkkelpersoner som aktivt støtter eller har støttet pilegrimsutviklingen, og undersøker temaer og begrunnelser i deres pilegrimsdiskurs. Hvordan beskriver de hovedmotivene pilegrimen, veien og målet? Med begrepet diskurs menes her språklig meningsdannelse i vid forstand som er institusjonelt situert (jf. Briggs 1993, Foucault 1999). Den institusjonelle bakgrunnen for artikkelens kilder er Den norske kirke, med dens tradisjonelt avvisende holdning til valfart og helligsteder. Spørsmålet gjelder da ikke bare å registrere temaer og begrunnelser, men også å være lydhør for hvorvidt kildene skisserer nye bilder av Kirken og legitimerer pilegrimsvandring som kirkelig aktivitet gjennom det de uttrykker.

Personene er valgt på grunn av sin innflytelse både innad i kirkelige kretser og utad i den pilegrimsinteresserte delen av befolkningen. De bidrar, eller har bidratt, til å forme feltet gjennom sine handlinger og synspunkter, og er derfor medskapere av samtidens norske kirkehistorie. Kildene er bøker, artikler, intervjuer og publiserte foredrag i massemedier beregnet på pilegrimsentusiaster og andre interesserte i den brede allmennheten. Mye er hentet fra bladet *Pilegrimen*, organ for den livssynsnøytrale organisasjonen Pilegrimsfelleskapet St. Jakob. Dette kildematerialet er begrenset både i utvalg, type og omfang. Det er ikke optimalt med tanke på den normen Bente Gullveig Alver og Ørjar Øyen uttrykker i boken *Forskningsetikk i forskerhverdag* (1997) om at redskapene humaniora-forskeren velger bør gi et fyllestgjørende inntrykk av hva de undersøkte personene står for (jf. 1997:128). Men til tross for materialets begrensninger vil jeg hevde at diskursen kan oppfattes som et ledd i institusjonaliseringen av pilegrimstenkning og -praksis i Kirken.

Prester og biskoper som pilegrimsaktører

Det geistlige miljøet i Trondheim og Nidaros bispedømme har vært pådrivere i Kirkens pilegrimssatsing. Noen navn peker seg ut i dette miljøet: biskop emeritus Finn Wagle, pilegrimsprestene Arne Bakken, Kjell A. Skarseterhagen og Rolf M. Synnes, samt nyutnevnt direktør for Nasjonalt Pilegrimssenter, Berit Lånke. Øyvind Vådahls masteroppgave *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros domkirke med særlig vekt på pilegrimsprestens rolle* (2007) dokumenterer hvor viktig pilegrimsprestene har vært for institusjonaliseringen av pilegrimsbevegelsen ved å delta i en rekke utvalg og samarbeidsorganer.

Nåværende pilegrimsprest i Hamar bispedømme, Arne Bakken, har spilt en nøkkelrolle i utviklingen siden 1990-tallet. I 1994 ble han tilsatt som landets og Trondheims første pilegrimsprest. Dette var i halv stilling kombinert med at han var leder for prosjektet ”Fornyelse av pilegrimstradisjonen”, etablert av biskopen og Nidaros bispedømme.¹ I prosjektplanen Bakken dengang utarbeidet utmeisles en pilegrimspresterolle som veksler mellom praktisk tilrettelegging av vandring/ mottakelse av pilegrimer og innholdsproduksjon med sikte på å levendegjøre Nidarosdomen og Olavsarven (Vådahl 2007:32–33).² Arne Bakken er dessuten den av pilegrimsprestene som har publisert mest pilegrimsstoff, jf. hans bøker og skrifter *Pilegrimsvandring før – og nå* (1994), *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring* (1997a), og artikkelen ”Pilegrimens vei og mål” i *Pilegrimshåndboka* (1997b). Avtrykk av hans skrifter kan etterspores i atskillige senere tekster.

Kjell A. Skarseterhagen var pilegrimsprest i Nidaros i perioden 1998–2002 (Vådahl 2007:52). Han ble kjent som ledsager for Prinsesse Märtha Louise og Ari Behn under deres pilegrimsvandring i forkant av bryllupet i 2002, og omtales i parets pilegrimsbok *Fra hjerte til hjerte* (2002) som ”pilegrimsprest Kjell” (jf. Skarseterhagen 2007). Det var hans utlegninger om keltisk spiritualitet som inspirerte prinsessen til å oppleve seg som den berømmelige lysfontenen (2002:25). Rolf Synnes etterfulgte Skarseterhagen som pilegrimsprest i Nidaros fra 2003 til 2007. Han markerte seg som initiativtaker til langvandring og var aktiv i ulike samarbeidstiltak (Vådahl 2007:56).

Som øverste kirkeleder i Nidaros har Finn Wagle vært en nøkkelperson i den trønderske pilegrimsutviklingen i rollen

som initiativtaker og tilrettelegger (jf. Vådahl 2007:31–32). En biskop utenfor Trondheims-miljøet som tidlig viste interesse for pilegrimssaken, er tidligere Hamarbiskop Rosemarie Køhn. Hun deltok i Pilegrimsvandring 97, den første organiserte fellesvandringen fra Oslo til Trondheim siden reformasjonen (Luthen 1997:5). Tidligere biskop i Bjørgvin, Ole D. Hagesæther, er involvert i arbeidet med å opprette et pilegrimssenter i Røldal (Smørås 2010:38).

Også Nidaros-presten Berit Lånke har gjennom tiår vært en ledende aktør i pilegrimsrenessansen. Med bakgrunn fra økumenisk arbeid har Lånke et spesielt blikk for de økumeniske mulighetene som ligger i pilegrimsutviklingen. Lånke var leder for ”European Pilgrimage 2000”, et prosjekt støttet av Trondheim kommune og Konferansen av Europeiske Kirker i Geneve med formål å markere pilegrimskulturens økumeniske aspekter i kristenhetens store jubileumsår. Fem europeiske byer med ulik kirketilhørighet ble utpekt som felles pilegrimsmål og Lånke deltok i aktivitetene sammen med pilegrimsprest og andre representanter i Pilegrimsutvalget i Trondheim. Prosjektet har bidratt til å bygge nettverk og skape internasjonale kontakter for kirkelige og andre pilegrimsaktører i Trondheim (jf. Lånke 2005:51, Vådahl 2007:38–39). Siden 2008 har Lånke vært leder for Nidaros Pilegrimsgård, og i denne rollen initiativtaker til konferanser og andre arrangementer. I 2011 ble hun utnevnt til direktør for nyopprettede Nasjonalt Pilegrimssenter, som blant annet skal ha ansvar for å koordinere den norske pilegrimssatsingen. Lånke og hennes nære medarbeider Cathrine Roncale har forøvrig æren for søknaden som fikk Europarådet til å gi de skandinaviske pilegrimsveiene status som Europeiske kulturveier i 2010, under

navnet St. Olavsveiene (St. Olav Ways).³ Det forventes at denne statusen vil gjøre pilegrims målet Trondheim og pilegrimsledene i Norden langt mer kjent for et internasjonalt publikum og av den grunn tiltrekke seg flere vandrere fra utlandet.

Flere navn kunne vært trukket frem, men de nevnte personene med Nidaros-tilknytning tilhører gjennom år "den harde kjernen" i pilegrimsutviklingen. Arne Bakken og Berit Lånke er fortsatt sentrale aktører på feltet.

"Tidens fylde"

Pilegrimsbevegelsen har dukket opp i "tidens fylde" ifølge biskop Wagle (Wagle 1997:7). *Kairos*-motivet "tidens fylde" (*kairos* (gresk: "rette tidspunkt") forekommer ofte hos kirkelige talspersoner når de forklarer hvorfor pilegrimsbevegelsen har vokst frem akkurat nå og hvorfor denne bevegelsen må hilses velkommen. Forklaringene peker på samtidens utfordringer når det gjelder miljø og konsumkultur, og dessuten lengselen etter religiøs fornyelse. Lignende tidsdiagnoser er alminnelig kjent fra massemediene og andre hold, og det prester og biskoper uttaler kan antas å vekke gjenklang i brede grupper. Kairos-aspektet kan derfor forstås som dobbelt, det er både ideologisk og retorisk. Fordi tiden er som den er, er det rett tid for Kirken til å tale om pilegrimen og rett tidspunkt for å få mennesker i tale. Tidens behov og utfordringer legitimerer Kirkens pilegrimssatsing ut fra denne tankemodellen. Et eksempel er Arne Bakkens tidsdiagnose hvor pilegrimsbevegelsen både blir forklart og pledert for:

Pilegrimen dukker opp i en tid med store økologiske utfordringer, hvor menneskeheten *sammen* er nødt til å

bryte opp for å begi seg ut på en vandring mot felles mål som muliggjør et samspill mellom alt levende. Vi begynner å ane Bibelens ord om at bare for den som er forenet med alt levende, er det håp (Fork.9,4).

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor mange får en ny forståelse for tilværelsens helhet og sammenheng. Vi aner sterkere enn tidligere "duften av hellighet" gjennom alt levende. Det synes å finne sted en økende varhet for når naturen 'roper' i smerte – samtidig som vår tid er preget av at menneskeverdet krenkes på de mest bestialske måter og at naturen utarmes i sterkere grad enn noen gang tidligere i menneskehetens historie.

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor mennesker får en ny forståelse for det hellige sted. 'Et hellig sted er et univers i miniatyr,' er det blitt sagt. Mange leter igjen etter det hellige rom og etter konkrete uttrykksformer for håpet, troen, og for lengselen etter helhet og sammenheng i livet.

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor man begynner å lengte etter andre og flere uttrykksformer for troen. [...] (Bakken 1997b:22–3).

Sitatet gir et dekkende resymé av sentrale temaer, ikke bare i den kirkelige, men også i pilegrimsbevegelsen mer generelt. Pilegrimen er blitt et symbol for oppbrudd fra negative sider ved det senmoderne samfunnet. Behovet for en mer miljøvennlig livsstil og større respekt for naturen har vært et anliggende i den norske pilegrimsbevegelsen siden 1990-tallet, og er for eksempel en del av verdigrunnlaget til Pilegrimsfellesskapet St. Jakob. Forestillingen om at pilegrimsvandring representerer et kulturelt og religiøst oppbrudd dukker opp i

flere av kildene. I Kjell Skarseterhagens artikkel ”’Veien og målet’ – Pilegrims-erfaringer før og nå” (2002) males oppbruddet med Abraham, ”alle troendes far”, som bibelsk modell for den som løsriver seg fra det tilvante og begir seg på vandring mot ”velsignelsens land”. Oppbruddet signaliserer som hos Bakken og andre et moralsk oppgjør med samtidens miljøfiendtlighet (ibid. 48). Skarseterhagens kairos-tolkning fremhever behovet for helbredelse av relasjoner, som han karakteriserer med det teologiske begrepet forsoning. Alle vitale relasjoner behøver forsoning i dagens verden: relasjonen til en selv, til Gud, til andre mennesker, til alt levende, til tiden (Skarseterhagen 2002: 49). Miljøengasjement og krav om sosial rettferdighet opptrer også hos Finn Wagle, som gjentar kallet til forsoning – forsoning med Jordens liv og kamp for rettferdighet: ”Moder jord har nok til alles behov, men ikke til alles grådighet. Misforholdet mellom fattig og rik er forakt for menneskeverdet” (Wagle 2007:42). Her kunne en tilføye at Tunsberg-biskop Laila Riksåsen Dahl poengterer sitt og de andre biskopenes miljøengasjement etter en felles biskopsvandring i 2008 (Jørgensen 2008). Bakkens håpsvisjon om en ny og bedre kurs orienterer oppbruddet på symbolsk vis mot Kirken, representert ved Nidarosdomen som middelalderkatedral.⁴ I den syntesen han skaper i *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring* fremstår katedralen som et oppbruddssted med et mangfoldig pilegrimsbudskap, til og med et profetisk, økologisk budskap om at vi nåtidsmennesker fornektet livets helhet og sammenheng (jf. Mikaelsson 2008:53).

Et annet kairos-motiv er forestillingen om tidens åndelige lengsel som Kirken bør prøve å møte (j. Wagle 1997). Troen på at mange passive kirkemedlemmer holder seg

borte fordi det vanlige gudstjeneste- og menighetslivet føles fremmed eller ikke møter deres åndelige behov, har ført til strategisk nytenkning i Kirken, jevnfør betenkningen til Kirkemøtet i 1999, *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid* (Laugerud 1999), hvor pilegrimsvandring anbefales ut fra slike perspektiver (s. 12). Arne Bakken peker på at det fins mye skjult religiøsitet i Kirkens tradisjon, og at man derfor bør ha en vid og inkluderende definisjon av hva en pilegrim er (Bakken 1994:18). Han er selv en mester i å tolke symboler, og peker på tidens behov for symbolspråk: ”Tiden er åpen for symbolhandlingenes dybde dimensjoner” (Bakken 2007:14). Rolf Synnes uttaler at det er vanskelig å nå folk i dag med evangeliet, men at de deltar frivillig i pilegrimsvandring, med ulikt religiøst ståsted (Almelid 2007:2, Refsnes 2006). Biskop Hagesæther er også blant dem som gir uttrykk for disse synsmåtene. Han er opptatt av at pilegrimsaktiviteter gir Den norske kirke nye muligheter til å møte kirkefremmede og respondere på ”tidens åndelige lengsel” (Smørås 2010:78).

Pilegrimsrollen

Hva slags religiøst innhold tillegges kildene pilegrimsfiguren? På hvilken måte tegner pilegrimen et nytt bilde av Kirken?

Den komplekse meningsdannelsen omkring pilegrimen har både metaforisk og metonymisk karakter (jf. Børtnes 2007). Det er vanlig i dag å tenke seg at den ytre vandringen resulterer i en mental prosess, som metaforisk karakteriseres som ”en indre vandring”. Den metonymiske meningen ligger i nærheten eller forbindelsen mellom det ytre og det indre: Det at det er den fysiske vandringen som betinger den indre prosessen. Betyr dette at en fullverdig

pilegrim må være en vandrør? I pilegrimsbevegelsen pågår en debatt om autentisitet knyttet til den fysiske utfoldelsen, og både "bilegrimen" og den komfortsøkende "turisten" har tvilsom pilegrimsstatus på enkelte hold (jf. Mikaelsson 2011:96–97). Men er det hensiktsmessig for Kirken å innsnevre sine muligheter til å bruke pilegrimsspråk og konstruere pilegrimsidentitet ved å insistere på fysiske vandring?

Arne Bakken er blant dem som løsner på forbindelsen mellom den ytre og den indre pilegrimen. Han skjeller mellom det å foreta en pilegrimsvandring og det å være en pilegrim i sin livsholdning (Bakken 1997b.:24). Pilegrimen blir da primært et symbol som representerer en rekke verdier. Et ideal å identifisere seg med. Berit Lånke skisserer en slik pilegrimsidentitet: en person i meningsfylt bevegelse mot et mål Gud har satt. Dette målet sammenligner hun med paradiset Adam og Eva ble fordrevet fra og søkte tilbake til. En pilegrim er ifølge Lånke en person som er seg bevisst sin søken. Derfor er det "[...] i pilegrimens natur å søke dypere inn i fellesskapet med Gud, med mennesker, tradisjoner, kulturer, landskaper, alt det som har vært og er, med et åpent sinn for det som skal komme, det endelige mål for vår jordiske vandring" (Lånke 2005:50).

Det er ingen polemikk mot denne typen identitetskonstruksjon i det øvrige kildematerialet, og det er vanskelig ut fra disse tekstene å oppdage eventuell uenighet om hva en pilegrim er. Det er lite trolig at noen av de nevnte personene ville benekte at det er de fysiske vandringene som har gitt liv til pilegrimsrenessansen. Rolf Synnes skiller seg imidlertid ut fra de øvrige med sin vektlegging av pilegrimens kroppserfaring. For ham synes pilegrimen å være en vandrør i konkret forstand, og "den indre vandringen" en konsekvens av den fysiske. I et intervju utta-

ler han: "Kroppen har levd et kummerlig liv i kirken. Det som ikke skjer i hodet er liksom ikke noe verdt. Men i Bibelen er kropp og sjel aldri løsrevet fra hverandre" (Bu 2003:30). Som pilegrimsprest ville han selv være en vandrør som visste hva det ville si å stelle gnagsår og sove under en granbusk (Berger 2008a:62). Langvandrørne, de som har gått mange dager, ja uker, i trekk, blir de mest autentiske pilegrimene for Synnes. Det merkes på dem at de deler en livserfaring, sier han. Dermed kan de møtes på et dypere plan. Av den grunn finner de hverandre på tvers av nasjonalitet, alder og religiøs innstilling (Berger 2008b:62). Synnes har ikke ferdige svar på hva en indre vandring innebærer, men fremholder at den er personlig, sårbar og lite målbar (ibid. 63–64). "Går du langt nok, innhenter du deg selv, og tar bolig i deg selv. Du ser deg selv innenfra, og det er mye bedre enn utenfra" (ibid. 64). Men også Synnes identifiserer pilegrimen med søkeren etter "det lovede land", etterkommer av Adam og Eva, med en "arketypisk bevissthet" om at det finnes noe hellig som mennesker lengter etter (ibid. 64). Det er muligens et poeng at presten med sterkest betoning av kroppen også synes å være den som er minst parat til å fylle pilegrimsrollen med teologisk eller ideologisk innhold. Dette punktet inviterer til en videre undersøkelse av hvorvidt det finnes ulike syn på betydningen av den fysiske vandringen hos Kirkens representanter.

Synnes er imidlertid ikke alene om oppgraderingen av kroppen. Det virker som en felles innsikt at troen krever føtter og at vandringen gir nye erkjennelsesmuligheter. Tidligere biskop Sigurd Osberg er inne på det samme. Kirkens lutherske vektlegging av Bibel og lære er utilstrekkelig, for "ofte har ordene tatt overhånd og skygget for Ordet. [...] Troen sitter ikke bare i hjernen. Den har sin plass også i føttene. Noen

ganger makter ikke hjernen å holde fast på troens mysterium. Da kan føttene bære oss på de gamle stiene til de gamle helligsteder” (Osberg 2002:52). Her antydes et radikalt nytt syn på hva Kirken bør være.

Kirkens folk må ikke velge mellom en metaforisk og en metonymisk diskurs, og gjør det heller ikke. De lar seg inspirere av at pilegrimen som religiøs og litterær figur gir et vell av muligheter til å refortolke det kristne budskapet. Pilegrimslivet byr samtidig på sjanser til å utforske og levendegjøre budskapet på en ny gammel rituell arena. Men budskapet blir ikke betinget av arenaen. Når Finn Wagle og Kjell Skarseterhagen taler om livets sårbarhet og menneskers avhengighet av hverandre og naturen (Luthen 2008:73–74, Skarseterhagen 2002:48), har imidlertid vandringen i naturlandskapet mange pedagogiske fortrinn fremfor kirkerommet. Når Kirken vil møte ”tidens åndelige lengsel” og underveis-holdningen hos senmoderne søkere, er den reisende pilegrimen en relevant identifikasjonsfigur, som også kan knyttes til bibelske forbilder. Pilegrimen er likeledes svaret til dem som er trett av ”ordkirken” og etterlyser en positiv holisme av kropp og sjel. Pilegrimsfiguren representerer derfor ”tidens fylde” også for en ny kirkelig dialog med mennesker i og utenfor Kirken.

Målet legitimerer veien

Veien er pilegrimens arena. I motsetning til pilegrimsmålet er ikke veien hellig i ytre forstand. Hvilken religiøs verdi tilskriver Kirkens representanter veien, og hvordan oppfattes forholdet mellom vei og mål? Målet – helligdommen – representeres jo av Kirken som institusjon, mens veien er det som skaper pilegrimen.

Hva skiller en pilegrimsvei fra andre veier? I det ytre er en pilegrimsvei en mer-

ket og skiltet rute mot et etablert pilegrimsmål. Caminoen i Nord-Spania er en institusjonalisert arena med god skilting, mange historiske severdigheter underveis, pilegrimsherberger, pilegrimspass og -diplom og katedralen i Santiago de Compostela som endemål. Leden mellom Oslo og Trondheim er opparbeidet med caminoen som forbilde. Men kan vi tale om en pilegrimsvei uten mennesker som vandrer og gjør veien til en personlig opplevelsesarena og et meningsbærende symbol? Det er på det rene at mange av dagens vandrere til Santiago betrakter turen som en litt spesiell fottur eller en kulturvandring uten å legge noe religiøst innhold i den. Det er også godt nok for sekulære norske myndigheter. Men de geistlige talspersonene her legger vekt på det religiøse og eksistensielle ved veiopplevelsen. Du må gjøre pilegrimsveien til din vei, da får den kraft i seg, sier Skarseterhagen (2002:44).

Veien er viktigere enn målet for dagens protestantiske og sekulære pilegrimer, heter det ofte (jf. Mikaelsson 2008:44, Selberg 2011:125). I disse kildetekstene fremheves målet, jevnfør i den forbindelsen retningslinjene for pilegrimspresten i Nidaros om å levendegjøre Nidarosdomen og Olavsarven, noe Arne Bakken fremfor andre har gjort. ”Jo, veien er målet, men bare hvis målet er målet”, erklærer Skarseterhagen (2002:45). Det hellige målet helliger veien, hevder Wagle (2007:42). Etter Skarseterhagens syn gir middelalderen perspektiver på nåtidspilegrimen i den forstand at veien var farligere og målet viktigere før, men målet, katedralen, er det samme. Han antyder imidlertid at målet ikke er så stedsbestemt i andre kristne tradisjoner, og til og med kan være et ”indre helligsted” (2002: 45, 46). Skarseterhagen medgir at når det gjelder Santiago og Nidaros bidrar veien til å gi pilegrimserfaringen verdi – disse

stedene blir ”veimål“, til forskjell fra steder som Roma og Lourdes, som er ”mål-mål“, det vil si eksempler på at reisen dit er uvesentlig religiøst sett (2002:46).

Guruer som Shirley MacLaine og Paolo Coelho har bidratt til at det er spunnet et slør av mystikk omkring caminoen i Nord-Spania (Mikaelsson 2011). Et svakt ekko av veimystikk lyder hos Skarseterhagen når han taler om veiens jobb for pilegrimen, som er å skape en bevegelse mot det hellige, ”en indre magnet”. Mange opplever denne magneteffekten veldig sterkt, sier han, og ”det helliger livet, veien her og nå” (Skarseterhagen 2002:47). Men det er altså bevisstheten om målet der fremme som gir veien denne nærmest magiske virkningen, ikke energilinjer eller overnaturlige krefter, som hos MacLaine og Coelho. Dermed kan det hevdes at det er målet, helligstedet og det som det representerer rituelt, symbolsk og teologisk som legitimerer pilegrimsveien som religiøs arena hos Kirkens talspersoner. Skarseterhagen gjør til og med mål og målrettethet til et kriterium på det å være en pilegrim: ”En pilegrim er en som bryter opp og tilbakelegger en vei mot et hellig mål – for selv å finne vei og mål for sitt eget liv,” (2002:44).

Arne Bugge Amundsen drøfter problematikken knyttet til målet som et ytre sted i Den norske kirke, og påpeker at Bakken reserverer seg mot å binde kristendommen til bestemte helligsteder (Amundsen 2002:165). Som vi så, reserverte også Skarseterhagen seg da han antydte at pilegrimsmålet kunne være ”et indre helligsted”. Bugge Amundsen tolker dette ”lutherske” forbeholdet som uttrykk for en posisjon der ”den indre reisen” egentlig er det som gir vandringsen og helligdommen verdi kirkelig sett, og konkluderer med at pilegrimsvandring primært blir eksistensielle og individuelle erfaringer uten lære-

messig formulerte mål (Amundsen 2002:166). Min undersøkelse kan synes å støtte denne påstanden, ettersom fraværet av dogmatiske resonnementer er karakteristisk for kildetekstene. Men jeg finner det problematisk å konkludere så entydig, ikke minst fordi kildene både er begrenset og hovedsakelig henvender seg til pilegrimsinteresserte mennesker i alminnelighet, ikke et spesielt fagteologisk eller troende publikum. Det bildet som avtegner seg i de undersøkte tekstene er at pilegrimsvandring legitimeres kirkelig sett ved å betone at det er målet som konstituerer både pilegrimsveien og pilegrimen. Samtidig tegnes et mer eller mindre implisitt bilde av ”målet”, nærmere bestemt en kirke som med røtter i en katolsk fortid nå bruker denne fortiden som inspirasjonskilde, en kirke med sosialetiske verdier og omsorg for natur og miljø, som har en økumenisk holdning og vilje til å være et åndelig hjem ”med lavere terskler og større takhøyde”, som det er blitt sagt av blant andre domprost Knut Andresen (Mikaelsson 2008:48). Med Kjell Skarseterhagens ord:

Kirken trenger selv å søke helhet og sammenheng i sine relasjoner og utfordringer, våge oppbruddet, finne retningen. [...] Kirken kan stige som pilegrim opp på saligprisningenes og forklarelsens berg og møte menneskene på Areopagos: Der tradisjoner møtes, utfordres og transformeres.

(Skarseterhagen 2007:35)

Konklusjon

Den norske kirke har lagt ut på en reise når den nå har åpnet opp for pilegrimsvandring og helligsteder. Kirken er ikke alene i båten, følget består også av offentlige

myndigheter, politikere og næringsliv, alle med ulike interesser i pilegrimssaken. Norsk pilegrimssatsing er ikke et "rent" institusjonelt felt, der Den norske kirke alene kan legge premissene. Pilegrimen som religiøs skikkelse er såvidt mangetydig at den gjerne kunne ha inspirert til en atskil- lig skarpere forkynnelse om makt, rovdrift på naturen, dom over materiell urettferdig- het, religiøs ensretting og nødvendigheten av omvendelse. Når det ikke synes å være tilfelle, er det nærliggende å peke på reise- følget og de føringene som ulike hensyn til lokal stedsutvikling, turisme og politisk prioritering impliserer. Likevel er budskap- et i disse kildene en tydelig oppfordring om å vise større hensyn til natur og miljø og mer solidaritet med de fattige, åpne seg for kirkelig og medmenneskelig fellesskap, og for rikdommen i skjønnlitteratur og kultur. Kulturarven synes å fungere som en portal inn til en kombinert opplevels- og symbolverden som har vært lukket siden reformasjonen, og der Kirken nå prøver seg frem.

Noter

1. Bakkens periode som prosjektleder/pilegrims- prest gikk ut i 1998. I 2003 fikk han stilling som pilegrimsprest i Hamar bispedømme (Andresen 2005:198).
2. Jf. Kjell Skarseterhagens *Pilegrimspresten i Nidaros. Fireårsrapport 1998–2002* (2003).
3. Se omtalen under "Olavsvegene Europeisk kulturveg!" på www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4096057
4. Brita Hardeberg gir i artikkelen "Friske skudd av gammel rot" (1999) en rekke argumenter for at det eksisterer paralleller mellom middelalderen og vår tid som gjør middelaldersymbolikken meningsskapende for postmoderne mennesker.

Faglitteratur

Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen 1997. *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurder- inger og praksis*. Oslo, Tano Aschehoug.

Amundsen, Arne Bugge 2002. "Natur- vandring eller indre reise? Moderne norske pilegrimer i ideologisk dobbelt- lys". S. 147–171 i Anne Eriksen, Jan Garnert og Torunn Selberg (red.): *Historien inn på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Lund, Nordic Academic Press.

Andresen, Knut 2005. *Olsøk i Nidaros Domkirke. En historisk gjennomgang*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag/ Liturgisk skriftserie nr. 16, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider.

Briggs, Charles L. 1993. "Metadiscursive Practices and Scholarly Authority in Folkloristics". *Journal of American Folklore*, 106, s. 387–434.

Børtnes, Jostein 2007. "Å komme nærmere Kristus. Pilegrimsberetningen som metonymisk tekst", s. 171–183 i Ingvild Sælid Gilhus og Siv Ellen Kraft: *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*. Oslo, Universitetsforlaget.

Foucault, Michel 1999 (1970). *Diskursens orden*. Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970. Oversettelse og etterord ved Espen Schaanning. Oslo, Spartacus Forlag.

Hardeberg, Brita 1999. "Friske skudd av gammel rot", s. 38–66 i Brita Harde- berg og Øystein Bjørdal (red.) *Kilden og veiene. En praktisk pilegrimsteologi*. Trondheim: Liturgisk senter og Tapir forlag.

Mikaelsson, Lisbeth 2008. "Nidarosdomen og pilegrimsbølgen". *DIN. Tidsskrift for religion og kultur*, nr. 4, s. 41–59.

Mikaelsson, Lisbeth 2011. "Gjenfødelse på caminoen til Santiago de Compostela". *DIN. Tidsskrift for religion og kultur*, nr. 1–2, s. 94–108.

Selberg, Torunn 2011: "Pilegrimsveien som kulturarv". *DIN. Tidsskrift for religion og kultur*, nr. 1–2, s. 120–131.

- Smørås, Monica 2010: *Moderne pilegrims-satsning i Røldal*. Masteroppgave i Region og regionalisering, Institutt for arkeologi, historie, kulturvitenskap og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Vådahl, Øivind 2007. *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros domkirke med særlig vekt på pilegrimsprestenes rolle*. Masteroppgave i religionsvitenskap, IKRR – Seksjon for religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Kilder**
- Almelid, Johanna Hundvin 2007. "Stadig flere vil pilegrimsvandre". *Dagen Magazinet*, www.dagenmagazinet.no/Nyheter/Samfunn/tabid/248/articleView/true/ModuleId/29620/Default.aspx
- Bakken, Arne 1994: *Pilegrimsvandring – før og nå*. Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeiders Forlag.
- Bakken, Arne 1997a. *Nidarosdomen – en pilegrimsvandring*. Oslo, Aschehoug.
- Bakken, Arne 1997b. "Pilegrimens vei og mål", s. 21–38 i Arbeidsgruppa Pilegrimsvandring i vår tid (red.), *Pilegrimshåndboka*. Verbum.
- Bakken, Arne 2007. "Pilegrimstanken i Den norske kirke". S. 12–15 i Rolf Synnes og Peter St. Lindholm, *Vandringen og målet 1997–2007*. Jubileumsskrift utgitt av pilegrimspresten i Nidaros.
- Berger, Tormod 2008a. "Takk til en helhjertet pilegrim". *Pilegrimen* nr. 3, s. 61–63.
- Berger, Tormod 2008b. "Den indre og den ytre vandring". *Pilegrimen*, nr. 4, s. 62–64. [Referat fra Rolf Synnes' avskjedstale som pilegrimsprest 26. august, 2008].
- Bu, Kari 2. august, 2003. "Pilegrimspresten". *Vårt Land*, s. 30.
- Hagen, Kjell 1994. "Pilegrimspresten i Nidaros". *Vårt Land* 17. september, s. 26–27.
- Jørgensen, Espen 2008. "Biskop og pilegrim". *Pilegrimen* nr. 3, s. 28–29.
- Køhn, Rosemarie 2001. "På pilegrimsvandring". *Pilegrimen* nr. 3–4, s. 6–7.
- Køhn, Rosemarie 2002. "Kirken som medvandrerstedet". *Pilegrimen* nr. 4–5, 52.
- Laugerud, Tore 1999. *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid*. Kirkerådet.
- Luthen, Eivind 1997. "Pilegrimsvandring 97". *Peregrinus* nr. 1, s. 4–5.
- Luthen, Eivind 2008. "En sporty biskop". *Pilegrimen* nr. 4, s. 72–74.
- Lånke, Berit 2005. "En holdning til livet". *Pilegrimen*, nr. 1, s. 50–51.
- "Olavsvegene Europeisk kulturveg!" www.pilegrim.info/artikkel.aspx?id=4096057
- Osberg, Sigurd 2002. "Når troen får ben å gå på". *Pilegrimen* nr. 4–5, s. 52.
- Prinsesse Märtha Louise og Ari Mikael Behn 2002. *Fra hjerte til hjerte*. Oslo, Forlaget Press.
- Refsnes, Ingeborg L. 2006. "Om å gå i seg selv". *Adresseavisen* 28. juli, s. 15–16.
- Skarseterhagen, Kjell A. 2002. "'Veien og målet' – Pilegrimserfaringer før og nå". *Pilegrimen* nr. 4–5, s. 44–49.
- Skarseterhagen, Kjell A. 2003. *Pilegrimspresten i Nidaros. Fireårsrapport 1998–2002*. Trondheim.
- Skarseterhagen, Kjell A. 2007. "Vandringer med hjertet!", s. 32–35 i Rolf Synnes og Peter St. Lindholm (red.), *Vandringen og målet 1997–2007*. Jubileumsskrift utgitt av pilegrimspresten i Nidaros.
- Synnes, Rolf 2009. "Slik en langvandrer ser det". *Pilegrimen* nr. 1, s. 46–48.
- Synnes, Rolf og Peter St. Lindholm (red.)

2007. *Vandringen og målet 1997–2007*. Jubileumsskrift utgitt av pilegrimspres-
ten i Nidaros.
- Sæther, Jens Marius 2008. "På sporet av
den tapte stien". *Pilegrimen* nr. 3, s.
8–11.
- Verdiskapingsprogrammet på kulturminne-
området*. Oslo, Riksantikvaren, 2009.
- Wagle, Finn 2007. "Pilegrimsveiene sett fra
kirkens ståsted". *Pilegrimen* nr. 1, s.
41–42.